

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Een toevalsvondst in de Momberstraat
23-25 te Tongeren (Limburg)

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

Dit rapport maakt deel uit van de reeks Onderzoeksrapporten van het agentschap Onroerend Erfgoed.

68: Een toevalsvondst in de Momberstraat 23-25 te Tongeren (Limburg)

Onderzoeksrapport van een archeologische toevalsvondst

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed, Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the Flemish Government,
Policy area Town and Country Planning, Housing Policy and Immovable Heritage

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER
Sonja Vanblaere

OMSLAGILLUSTRATIE
Kijk op de werken in de Momberstraat 23-25 te Tongeren, mei 2015

© agentschap Onroerend Erfgoed
(Geert Vynckier)

agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 19 bus 5
1210 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Open Data Licentie Vlaanderen v. 1.2.
This work is licensed under the Free Open Data Licence Flanders v. 1.2

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678

EEN TOEVALSVONDST IN DE
MOMBERSTRAAT 23-25 TE
TONGEREN (LIMBURG)

Onderzoeksrapport van een
archeologische toevalsvondst

ALAIN VANDERHOEVEN, GEERT VYNCKIER, BRIGITTE COOREMANS, KOEN DE
GROOTE & AN LENTACKER

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT	7
2	AANLEIDING EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK	8
3	TOPOGRAFIE EN SITUERING VAN DE OPGRAVING	9
4	RESULTATEN VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK	11
4.1	STRATIGRAFISCHE OPBOUW VAN HET TERREIN	11
4.2	DE SPOREN	12
4.3	DE VONDSTEN	16
4.4	DE DIERLIJKE RESTEN	17
4.5	PLANTAARDIGE RESTEN	18
5	INTERPRETATIE EN CONCLUSIE.....	19
6	BIBLIOGRAFIE	19
7	BIJLAGEN	21
7.1	SPORENLIJST.....	21
7.2	FOTO INVENTARIS	21
7.3	FOTO'S.....	21

Dit rapport kwam tot stand in samenwerking met volgende partners:

Architect Marc Leemen

Schoofs N.V.

Rapportage

**Alain Vanderhoeven
Geert Vynckier
Brigitte Cooremans
Koen De Grootte
An Lentacker**

Terreinwerk

**Michel Mulleners
Rudi Roosen
Jurgen Staf
Geert Vynckier
Jos Wijnants**

Fotografie

**Geert Vynckier
Kris Vande Vorst**

Opmetingen

Johan Van Laecke

Tekenwerk en plannen

**Alain Vanderhoeven
Geert Vynckier
Marc Van Meenen
Johan Van Laecke**

1 ADMINISTRATIEVE FICHE VAN HET PROJECT

Tongeren 2015 Momberstraat: TO15MO	
Uitvoerder (bedrijf, instelling, privépersoon)	Agentschap Onroerend Erfgoed
Verantwoordelijke dossier	Geert Vynckier
Beheer en plaats van geregistreerde data en opgravingsdocumentatie	Depot-OE – Jekerstraat 10 – 3700 Tongeren
Beheer en plaats van vondsten en monsters	Depot-OE – Jekerstraat 10 – 3700 Tongeren
Dossiernr. & machtigingsnr.	ID: 8_2015_020 & 2015/198
Site-naam	TO15MO (Tongeren 2015 Momberstraat)
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, plaats)	Limburg–Tongeren – Tongeren – Momberstraat 23-25
Kadasterperceel (gemeente, afdeling, sectie, perceelnummer(s))	Tongeren 1ste afd., sectie C, 414D en 427C
Bounding Box:	Pt1 : x 227229,57 y 163752.55 Pt2 : x 227241.25 y 163765.52
Coördinaten Lambert 72	X= 227234,8272 en Y= 163765,5154 X= 227241,2514 en Y= 163761,1937 X= 227234,9440 en Y= 163752,5502 X= 227229,5710 en Y= 163756,7551
Begin- en einddatum van uitvoering van het onderzoek	06/05/2015
Relaties	*Het site ligt in de historische stadskern van Tongeren: https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11924 *CAI locatie 208747
Trefwoorden	Limburg – Tongeren – Tongeren Archeologische objecten - vaatwerk Archeologische sporen – opvallingslagenlagen – kuilen – gracht Gebouwen en structuren - bijgebouwen Romeinse tijd late middeleeuwen postmiddeleeuwen Toevalsvondst
Administratief toezicht	Agentschap Onroerend Erfgoed Steven Mortier, Ingrid Vanderhoydonck

2 AANLEIDING EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

Op 6 mei 2015 werd op twee percelen, gelegen aan de Mombersstraat 23 (Tongeren, Afdeling 1, Sectie C, Nr. 414d) en Mombersstraat 25 (Tongeren, Sectie C, Nr. 427c) een vondstmelding geregistreerd (fig. 1 en 2). Naar aanleiding van bouw- en verbouwingswerken kwamen Romeinse en laat- of postmiddeleeuwse sporen aan het licht. De vondst werd door dhr. J. Box bij de Tongerse stadsarcheoloog M. Steenhoudt gemeld, die op zijn beurt weer het agentschap Onroerend Erfgoed op de hoogte bracht. De registratie van de ontdekking werd op 6 mei 2015 door G. Vynckier uitgevoerd¹. Johan Van Laecke verzorgde de terreinopmeting en Marc Van Meenen de illustraties van dit verslag. De ingreep bleef beperkt tot het schoonmaken van het werkvlak, van de putwandprofielen in de noordwestelijke hoek van het terrein, de fotografische en getekende registratie en de beschrijving van de grondsporen. Verder werden de vondsten die in het vlak lagen ingezameld en werd een aantal sporen voor onderzoek van plantaardige macroresten bemonsterd.

Fig. 1: Tongeren, Mombersstraat: zicht op het opgravingssterrein.

¹ Met dank aan dhr. N. Bovie, eigenaar, de architect en de aannemer van de werken voor de verleende medewerking.

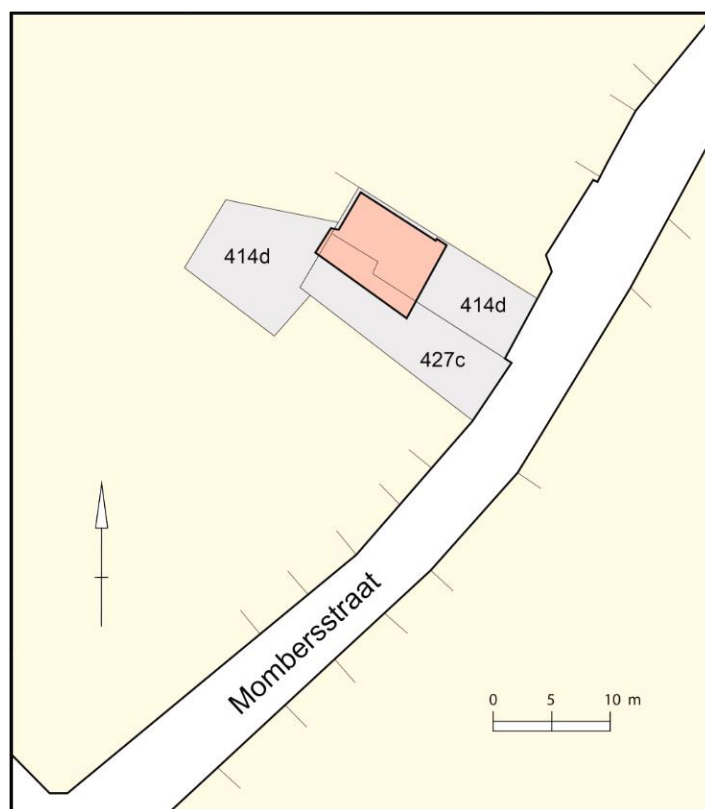

Fig. 2: Tongeren, Mombersstraat: ligging van het opgravingsterrein ten opzichte van het huidige kadaster.

3 TOPOGRAFIE EN SITUERING VAN DE OPGRAVING

In de vroeg-Romeinse tijd lagen de betrokken percelen binnen de 2de-eeuwse stadsmuur, vrij centraal binnen een stratenblok (fig. 3). De zuidelijk straat daarvan komt overeen met het oudste tracé van de Romeinse weg van Boulogne naar Keulen, althans tot het moment waarop de 2de-eeuwse stadsmuur gebouwd werd. Na de bouw van de muur en bijhorende stadspoorten werd dit tracé naar een meer noordelijk gelegen straat verlegd. De oostelijke straat zou in principe het terrein aan de Mombersstraat moeten doorkruisen, dat in 2005 werd onderzocht². Maar tijdens dat onderzoek is er geen spoor van aangetroffen, waarschijnlijk omdat het terrein in recente tijden te diep is afgegraven. In de laat-Romeinse tijd lagen de hier te bespreken percelen ten zuiden van de laatantieke omwalling en bijgevolg buiten de stad. Na de bouw van de 13de-eeuwse stadsmuur maakte het terrein van het middeleeuwse stadsareaal deel uit³.

² Vanderhoeven *et al.* 2007.

³ Baillien 1979.

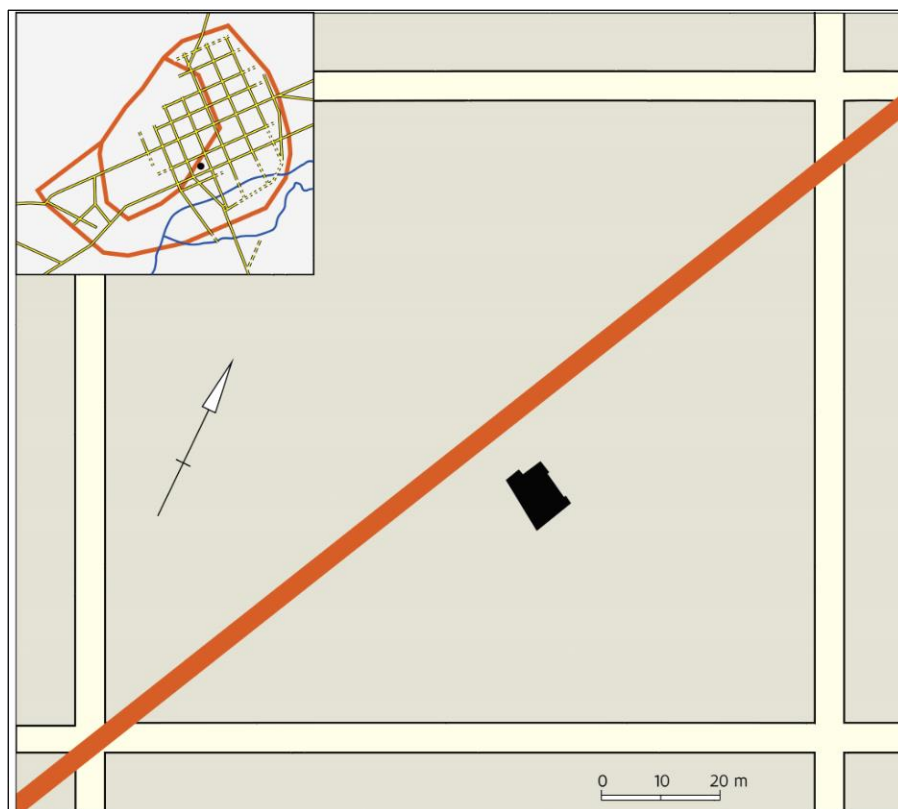

FIG. 3: Tongeren, Mombersstraat: ligging van het opgravingsterrein ten opzichte van het Romeinse stratennet.

Het opgravingsterrein neemt een oppervlakte van ca. 6 m x 7 à 8 m in beslag en bevindt zich deels achter huisnummer 23 en deels achter huisnummer 25. Het gedocumenteerde werkvlak situeert zich vrijwel op het huidige niveau van de Mombersstraat. Het huidige niveau van de aangrenzende percelen ten noorden en ten westen van het terrein bevindt zich 2,60 à 3 m hoger. De zone van de opgraving is immers op een van noord naar zuid afhellend terrein gelegen, waarop zich in de oudheid een stratigrafie van ongekende dikte heeft ontwikkeld. Daarin zijn sinds de herbewoning in de middeleeuwen vanuit de Mombersstraat horizontale woonpercelen uitgegraven, die op hun beurt in de loop der eeuwen achter de huizen met een zogenaamde zwarte laag zijn opgehoogd. Bij de bouw van de huidige woningen, maar wellicht één of meer keren eerder, is deze zwarte laag weer tot aan de noordelijke perceelsgrenzen afgegraven, om op die manier een achtertuin op het niveau van de benedenverdieping en de straat te creëren. Ten gevolge daarvan ligt het terrein nu ca. 3 m onder het tuinniveau van de ten noorden van de Mombersstraat aan de veel hoger gelegen Sint-Jansstraat gebouwde huizen. Het is niet uitgesloten dat naast de natuurlijke helling en de opeenvolging van ophogingen en afgravingen de ligging van de laat-Romeinse stadsmuur te noorden van het terrein ook een rol gespeeld heeft bij het tot stand komen van deze niveauverschillen. De lager gelegen percelen aan de Mombersstraat liggen immers slechts een vijftal meter ten zuiden van de laat-Romeinse stadsmuur. De hoger gelegen percelen aan de Sint-Jansstraat liggen binnen de laatantieke omwalling. Beide moeten na de bouw van de 4de-eeuwse stadsmuur in de laat-Romeinse periode een erg van elkaar verschillende topografische ontwikkeling hebben gekend.

4 RESULTATEN VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

4.1 STRATIGRAFISCHE OPBOUW VAN HET TERREIN

Het west- en het noordprofiel van het opgravingsterrein tonen de dikte van de middeleeuwse en postmiddeleeuwse zwarte laag en van een gedeelte van de Romeinse stratigrafie (fig. 4, 5 en 6). Van boven naar onder zijn herkenbaar:

A: de huidige bouwvoor, ca. 30 cm dik;

B: een restant van een niet nader dateerbaar afgebroken bijgebouwtje;

C: het bouwniveau van dat bijgebouwtje;

D: de middeleeuwse en postmiddeleeuwse zwarte laag, waarvan de dikte schommelt tussen 1,80 m en 2,20 m;

E: een 10 à 20 cm dikke horizontant aan de basis van de zwarte laag, vol fijn vergruisde mortels, natuursteen- en baksteengruis. Deze horizontant wordt in Tongeren vaak op opgravingen aangetroffen en markeert vermoedelijk het niveau waarop de resten van de afgebroken en verlaten Romeinse stad zich bevonden, tot het terrein in de middeleeuwen weer binnen de stadsmuren werd opgenomen.

Alleen in de noordwestelijke hoek van het terrein was daaronder nog enige Romeinse stratigrafie zichtbaar.

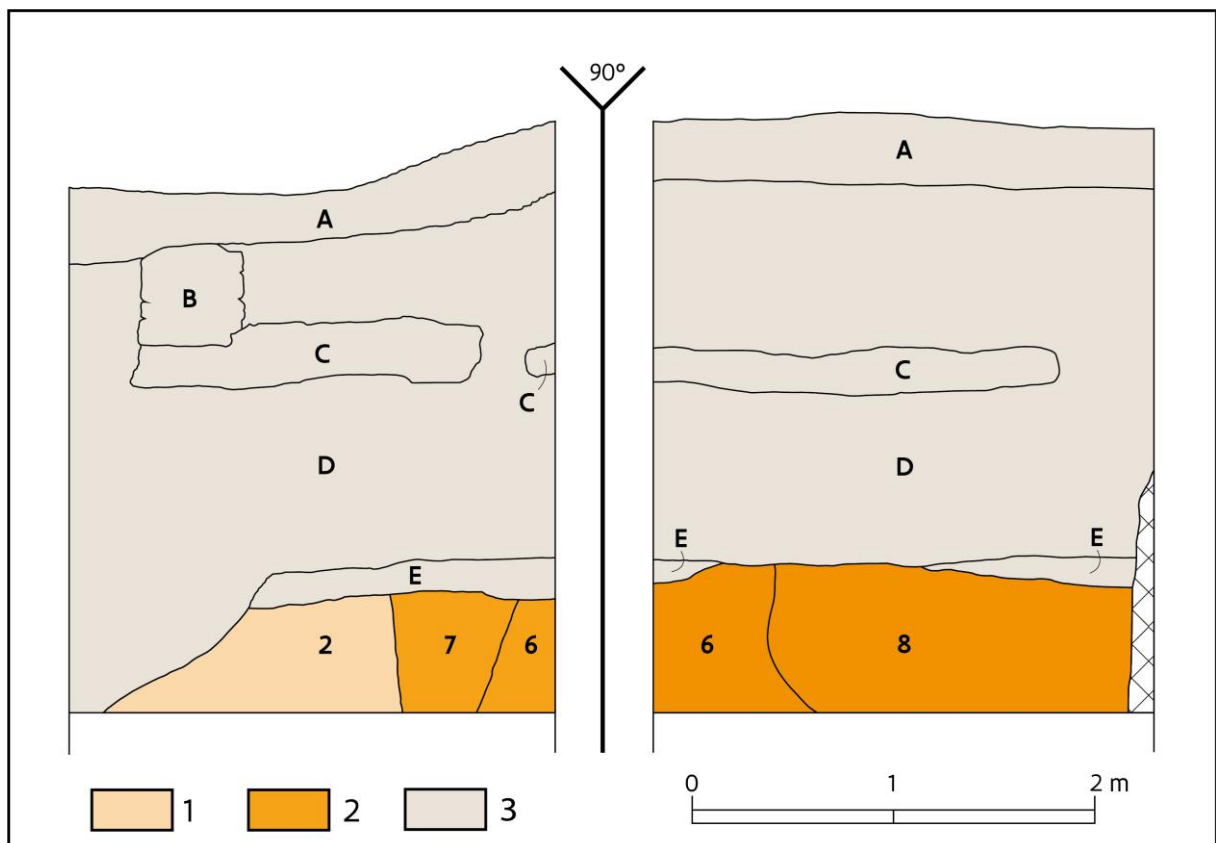

Fig. 4: Tongeren, Mombersstraat: west- en noordprofiel: 1: Romeinse lagen; 2: Romeinse kuilen; 3: zwarte laag.

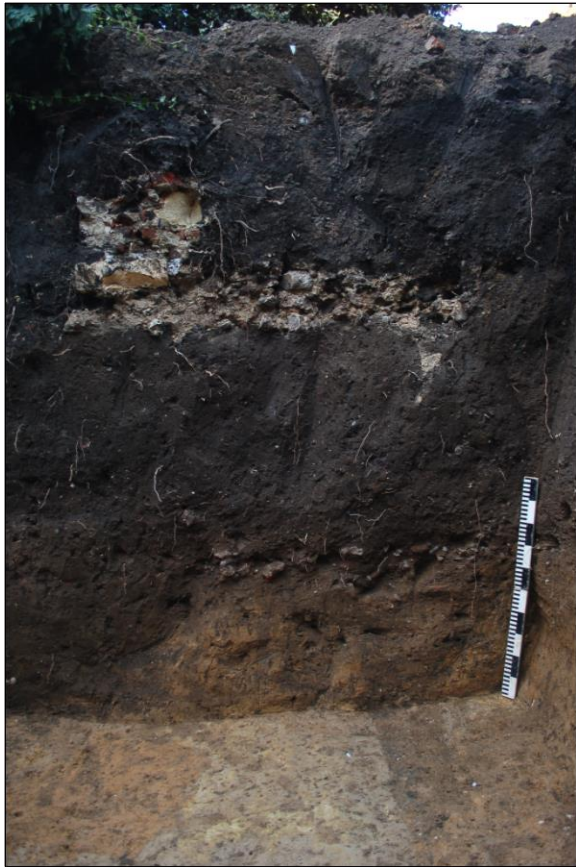

Fig. 5: Tongeren, Momersstraat: westprofiel.

Fig. 6: Tongeren, Momersstraat: noordprofiel.

4.2 DE SPOREN

In het vlak van de werkput kan van noord naar zuid een vijftal lagen herkend worden (fig. 7 en 8). Spoor 1 is een lichtgrijze laag zandige leem, waarin tot fijn gruis vermalen houtskool en verbrande leem is vermengd. Plaatselijk komen ook concentraties licht geelgrijs zand voor. De lichtgrijze kleur is typisch voor de oudste bewoningshorizonten van de Romeinse stad. De natuurlijke ondergrond kan zich hier niet veel dieper meer bevinden. Spoor 2 is een donker grijsbruine en gele laag zandige leem met houtskool, verbrande leem, witte mortel en dakpanfragmenten. Spoor 3 is een grijsbruine laag zandige leem met houtskool, verbrande leem, witte mortel en dakpanfragmenten. Spoor 4 is een grijsgele laag zandige leem met houtskool, verbrande leem, grijze mortel, vuursteen- en dakpanfragmenten, grijsgroene klei en licht geelwit zand. Deze vier lagen kunnen Romeins gedateerd worden en strekken zich in oost-westelijke richting over de gehele breedte van de werkput uit. De volgorde waarin ze opgesomd worden is ook de volgorde waarin ze in de tijd tot stand zijn gekomen. Hun aanwezigheid kan op twee verschillende manieren verklaard worden. Op de eerste plaats is het mogelijk dat de lagen in de Romeinse tijd werden aangebracht om een van nature van noord naar zuid hellend terrein op te vullen. Het onderzochte areaal ligt immers op de noordelijke flank van de Jekervallei. Een dergelijke ophoging van lager op een helling gelegen terrein dient dan om een kunstmatig terras te creëren waarop gebouwd kan worden. Het is een alternatief voor het afgraven van hoger op een helling gelegen terrein. Op de tweede plaats ligt de noordgrens van het terrein een 5-tal m ten zuiden de laat-Romeinse stadsmuur. In het verleden is op een aantal plekken vastgesteld dat voor de 4de-eeuwse ophoging van lager op een helling gelegen terrein dient dan om een kunstmatig terras te creëren waarop gebouwd kan worden. Het is een alternatief voor het afgraven van hoger op een helling gelegen terrein. Op de tweede plaats ligt de noordgrens van het terrein een 5-tal m ten zuiden de laat-Romeinse stadsmuur. In het verleden is op een aantal plekken vastgesteld dat voor de 4de-eeuwse

muur een gracht was aangelegd⁴. Het is bijgevolg ook mogelijk dat de sporen 2 tot 4 opvullingslagen van die gracht zijn. Een keuze voor één van beide hypothesen is niet mogelijk omdat de sporen niet gecoupeerd konden worden en omdat de vrijgelegde oppervlakte te klein was. Alleen de noordelijke begrenzingen van de lagen kwamen in beeld. Wel is vastgesteld dat die grenslijnen vrijwel dezelfde oriëntatie hebben als het verloop van de laat-Romeinse stadsmuur in deze sector van de Romeinse stad. Maar deze vaststelling alleen volstaat niet om de twee verschijnselen structureel aan elkaar te koppelen. Spoor 5 tenslotte is een egaal grijze kleiige laag met wat houtskool en verbrande leem. Ze strekt zich uit in het zuidoostelijk gedeelte van de werkput, dekt de Romeinse lagen 3 en 4 af en kan als laat- of postmiddeleeuws beschouwd worden.

Doorheen dit lagenpakket tekent zich een reeks uitgravingen af (fig. 7 en 8). Een klein aantal dateert uit de oudheid, de meeste zijn laat- of postmiddeleeuws. De Romeinse doorsnijden laag 1 of elkaar in

Fig. 7: Tongeren, Mombersstraat: overzichtsplattegrond van de Romeinse en laat- en postmiddeleeuwse sporen: 1: Romeinse lagen; 2: Romeinse kuilen; 3: middeleeuwse en postmiddeleeuwse lagen; 4: middeleeuwse en postmiddeleeuwse kuilen; 5: recente funderingsgreppels.

⁴ De gracht werd aangetroffen op de opgravingen aan de Keverstraat (Mertens 1977) en aan de Vermeulenstraat (nog niet gepubliceerd, maar een overzichtsfoto van de site staat afgebeeld in De Winter 2015). Ze is ook in het landschap te zien ten oosten van de Hoefnagelstraat, waar de huizen in het tracé van de gracht gebouwd zijn.

Fig. 8: Tongeren, Momersstraat: overzichtsfoto van het opgravingssterrein vanuit het zuiden.

de noordelijke randzone van het terrein, de laat- of postmiddeleeuwse komen over het gehele opgravingsareaal gespreid voor. Ten noorden en ten westen van de Romeinse sporen 6, 7, 8 en 9 is ook het putwandprofiel gedocumenteerd, waardoor informatie over deze sporen van zowel het vlak als de profielen kan afgeleid worden.

Spoor 6 is de zuidelijke rand van een kuil met rechte wand die zich verder buiten de voor onderzoek toegankelijke zone in noordelijke en westelijke richting moet uitstrekken. De vulling bestaat uit gele zandige leem, waarin naast de gebruikelijke houtskool en verbrande leem een kleine hoeveelheid grijswitte mortel terecht is gekomen. Op het niveau waarop het werkvlak is aangelegd is de kuil ca. 50 cm diep, zoals blijkt uit het noordelijke putwandprofiel, waarin de vulling over een diepte van een kleine halve meter zichtbaar is.

Spoor 7 tekent zich in het vlak als een langwerpige verkleuring van ca. 1,50 m x 25 cm af. Ze is met donkergrijze zandige leem gevuld, met daarin wat houtskool en verbrande leem. In het westen is de vulling donkerder gekleurd dan in het oosten. In het westelijk putwandprofiel is te zien dat de verkleuring de onderkant is van een scherp V-vormige, minstens 50 cm diepe uitgraving in spoor 6. Deze vaststelling, gecombineerd met het feit dat spoor 7 zich strikt aan de zuidelijke rand van kuil 6 situeert, suggereert dat beide sporen in verband met elkaar staan. Het gebrek aan bijkomende waarnemingen maakt het echter onmogelijk om de functie van de sporen 6 en 7 met zekerheid te identificeren. De rechte wand van spoor 6 doet denken aan de rand van een houten kelder. Spoor 7 zou dan een uitbraakspoor van de planken wand kunnen zijn, tot stand gekomen nadat spoor 6 was dichtgegooid. Alleen een toekomstig onderzoek van de rest van deze sporen op de aangrenzende percelen zal deze hypothese kunnen bevestigen of weerleggen.

Spoor 8 is de zuidelijke rand van een kuil die zich verder vrijwel geheel ten noorden van de opgravingszone moet bevinden. De vulling bestaat uit donker geelgrijze zandige leem met houtskool, verbrande leem en opvallend veel brokstukken grijswitte mortel. Bovenin liggen meer houtskool en dakpangruis in de vulling vermengd. De kuil doorsnijdt spoor 6. Op het niveau waarop spoor 8 in het werkvlak wordt aangesneden is een diepte van ca. 50 cm bereikt, zoals uit het noordelijk putwandprofiel kan worden afgeleid.

Spoor 9 is een rechthoekige kuil van ca. 50 x 70 cm, naar alle waarschijnlijkheid een paalkuil. Haar oriëntatie wijkt slechts licht af van die van de sporen 6 en 7. De vulling bestaat uit gele zandige leem, wat houtskool en verbrande leem. Er kon niet met zekerheid een paalspoor in herkend worden.

Sporen 10, 11 en 12 zijn rechthoekige uitgravingen in de noordoostelijke hoek van de werkput. Ook van deze kuilen is alleen het zuidelijk gedeelte zichtbaar en bevindt het noordelijk gedeelte zich verder noordwaarts op aangrenzend terrein. Spoor 10 meet minstens 2,10 x 1,10 m, spoor 11 is minstens 1,30 m lang en 1 m breed en spoor 12 meet minstens 1,10 x 1,30 m. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het om laat- of postmiddeleeuwse leemwinningskuilen die kort na hun uitgraving in korte tijd gevuld zijn. Dat blijkt uit hun vrij homogene vullingen, die bestaat uit een grijze en gele zandige leem met wat vervuiling in de vorm van houtskool, verbrande leem en vuursteenfragmenten.

Sporen 13, 14 en 15 zijn cirkelvormige beerputten. De sporen 13 en 14 hebben een doormeter van ca. 90 cm, spoor 15 is iets groter en heeft een diameter van ca. 1,10 m. Hun vulling bestaat uit donkergrijs tot zwart gekleurde zandige leem met klei, houtskool, verbrande leem en wat vuursteenfragmenten. Ze vertonen grote gelijkenis met de laat- en postmiddeleeuwse beerputten die op een perceel aan de overkant van de Mombersstraat zijn opgetekend⁵. Wellicht horen de beerputten 13, 14 en 15 tot dezelfde periode. Ze liggen min of meer op één lijn van oost naar west georiënteerd en maken daarom misschien van één of meer naast elkaar gelegen woningen langs de laat- en postmiddeleeuwse Mombersstraat deel uit⁶.

Spoor 16 is een cirkelvormige structuur met een diameter van ca. 2 m. De vulling bestaat uit geel en grijs gevlekte zandige leem met houtskool en verbrande leem, grijsgroene klei, licht geelwit zand, grijze mortel, vuursteen en Romeinse dakpanfragmenten. Hoewel dit spoor, zoals alle andere, niet verder onderzocht kon worden, kan het toch als een uitbraakspoor van een laat- of postmiddeleeuwse waterput of beerput geïnterpreteerd worden. Vorm en afmetingen komen overeen met gelijkaardige sporen, elders in Tongeren opgegraven en die bij verdiepen of couperen in de regel in Maastrichter steen gebouwd bleken te zijn⁷.

Spoor 17 is naar alle waarschijnlijkheid andermaal een laat- of postmiddeleeuwse beerput. Het spoor tekent zich af als een cirkelvormige verkleuring met een diameter van ca. 80 cm. Het heeft een vulling van geelgrijze zandige leem met houtskool, verbrande leem, enkele vuursteenfragmenten en een grote hoeveelheid grijze mortel.

Het is niet zeker of de als spoor 18 opgetekende kuil met een diameter van ca. 1,40 m ook echt een uitgraving is geweest. Mogelijk gaat het eerder om een restant van laag 5. In elk geval bevat het spoor naast wat gele zandige leem hoofdzakelijk licht met houtskool en verbrande leem vervuilde grijze klei van hetzelfde type als in laag 5 is aangetroffen.

Tot slot zijn op het terrein nog drie sporen afgelijnd, waarvan de functie niet meer kon achterhaald worden. Spoor 19 is een kuiltje van ca. 50 x 70 cm met donkergrijze zandige leem, houtskool, verbrande leem, vuursteen en grijze klei. Spoor 20 is een kuiltje van ca. 40 x 50 cm met hetzelfde type vulling als in spoor 19 aanwezig. Spoor 21 is een cirkelvormige kuil met een diameter van ca. 50 cm. Er kunnen twee opvullingen in herkend worden: donkergrijze zandige leem met veel houtskool en geelgrijze zandige leem met kleine hoeveelheden houtskool en grijze klei. Spoor 21 doorsnijdt laag 5.

De laat- of postmiddeleeuwse beerputten en waterput maakten deel uit van bewoning langs de Mombersstraat. Van deze bewoning is verder niets bekend. De inplanting van deze sporen op het oudste, uit 1827 daterend kadaster toont in elk geval aan dat ze op dat moment buiten overbouwd terrein lagen (fig. 9).

⁵ Vanderhoeven *et al.* 2007, 135-139.

⁶ Eenzelfde uitlijning van beerputten kan voor de Minderbroedersstraat vermeld worden (Vanderhoeven *et al.* 1994, 52 en fig. 4).

⁷ Zie bv. de opgravingen aan de Hondstraat (Vanderhoeven *et al.* 1992, fig. 8), het Agnetenklooster (Vanderhoeven & Vynckier 2006, fig. 16), de Vermeulenstraat (Vanderhoeven & Vynckier 2010, fig. 31), de Wijngaardstraat (Reygel 2014, 38-39 en afb. 38 en 39) en de Grote Markt (Vynckier *et al.* 2016, fig. 12, 21 en 22).

FIG. 9: Tongeren, Mombersstraat: inplanting van de middeleeuwse en postmiddeleeuwse beerputten en waterput op het kadaster van 1827.

4.3 DE VONDSTEN⁸

Tijdens de toevalsvondstregistratie is een kleine aantal vondsten ingezameld. Het betreft alleen maar het materiaal dat op het werkvlak lag. De diverse opgetekende sporen werden immers niet opgegraven.

Laag C, het pakket bouwpuin dat in het westelijk en oostelijk putwandprofiel zichtbaar is, leverde een randfragment van een deksel in rood aardewerk met geglazuurde bovenzijde uit de periode 1300-1600 (fig. 10: 2). Naar alle waarschijnlijkheid is het een Tongers product.

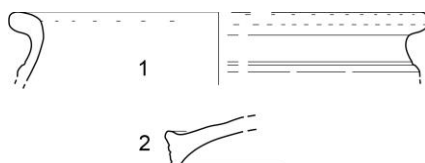

Fig. 10: Tongeren, Mombersstraat: aardewerkvondsten (schaal 1/3).

Uit spoor 7, een Romeinse greppel, komen drie Romeinse vondsten: een fragment van een ijzeren nagel, een wandscherf van een beker van het type Deru P1-P12 in een oranje baksel met witte deklaag⁹ en een gladwandige wandscherf in het baksel van Bavay¹⁰.

⁸ Onderzoek door Alain Vanderhoeven en Koen De Groote.

⁹ Deru 1996.

¹⁰ Dit baksel is vooral van *mortaria* bekend. Aanvankelijk situeerde de productie zich in de *civitas*-hoofdplaats van de *Nervii*, maar later startten ook bedrijven in *vici* als Pont-sur-Sambre (Loridant & Ménard 2002 en Willems 2005, 58-59).

Uit spoor 8, een Romeinse kuil, komen 3 fragmenten van Romeinse ijzeren nagels en een Romeinse ruwwandige wandscherf in regionaal rood aardewerk¹¹.

Spoor 14, een laat- of postmiddeleeuwse beerput, bevat een randfragment van een Romeinse zogenaamde kookpot van het type Stuart 201A in Tongers gereduceerd baksel¹² (fig. 10: 1) en een wandfragment in steengoed met zoutglazuur en extern beigebruine gevlekte engobe, Rijlands, waarschijnlijk uit Raeren, uit de periode 1400-1600.

Spoor 15, eveneens een laat- of postmiddeleeuwse beerput, bevat vier vondsten: twee wandscherfjes in Maaslands oranje baksel met extern loodglazuur (periode 1200-1500), een wandscherf van een grape met intern en extern loodglazuur, mogelijk Maaslands (periode 1300-1600) en een wandscherf rood aardewerk, met intern dekkend en extern een vlek loodglazuur (datering vanaf 1200).

Deze vondsten leveren geen bijdragen tot nauwkeurigere dateringen van de sporen waarin ze zijn aangetroffen.

4.4 DE DIERLIJKE RESTEN¹³

Tijdens de interventie konden enkel vondsten in het vlak met de hand ingezameld worden. Slechts uit 3 sporen werd dierlijk bot ingezameld (tabel 1). Het gaat om een Romeinse greppel (spoor 7) en twee laat- tot postmiddeleeuwse beerputten (spoor 14 en 15). Deze laatste structuren zijn te vergelijken met een zevental beerputten die bij vroegere opgravingen langs de Mombersstraat aan het licht kwamen en die waarschijnlijk uit dezelfde periode stammen¹⁴. Uit deze eerder opgegraven beerputten werd echter maar één runderbot geborgen omdat enkel de onderkanten van de structuren bewaard waren. Een vergelijking van de inhoud met deze uit de toevalsvondst is dus niet mogelijk.

In het Romeinse spoor 7 zijn twee botten van het varken (*Sus scrofa* f. *domestica*) aangetroffen. Het betreft een schedelfragment van een subadult dier en een onderkaak van een foetus. Van schaap of geit (*Ovis ammon* f. *aries* of *Capra aegagrus* f. *hircus*) werden vier schedelfragmenten en een schachtfragment van een tibia (scheenbeen) teruggevonden. Ook waren er vijf niet te determineren fragmenten van zoogdierbotten.

In de laat- tot postmiddeleeuwse beerput 14 werd slechts één niet te determineren stuk van een zoogdierbot aangetroffen. Uit spoor 15 werden naast negen niet te determineren zoogdierfragmenten 16 runderresten (*Bos primigenius* f. *taurus*) geborgen. Het gaat om een schedelfragment, meer bepaald de oogkas, en een sesambeen (botje dat zich in het verloop van een pees bevindt) van een adult dier, acht tandlamellen van een subadult rund en zes botfragmenten van een kalf. Deze laatste omvatten een metatarsus (kanonbeen uit de achterpoot; distaal niet vergroeid), twee eerste en twee tweede phalangen (vinger- of teenkootjes; alle proximaal niet vergroeid) en één derde phalanx. Mogelijk gaat het hier om de resten van één achterpoot van een kalf dat beduidend jonger was dan anderhalf jaar¹⁵.

¹¹ Willems 2005, 76-78, RWO-NOOR1; Van Kerckhove *et al.* 2014.

¹² Stuart 1962, 71-72. Het ruwwandig Tongers aardewerk komt zowel in een grijze, gereduceerde als een rode geoxideerde variant voor. Doorheen de tijd neemt het aandeel grijs af en het aandeel rood toe (Vanderhoeven *et al.* 2007, 131, noot 31 en 2014, 34, noot 148).

¹³ Onderzoek door An Lentacker.

¹⁴ Vanderhoeven *et al.* 2007.

¹⁵ Silver 1963.

Spoor	7	14	15
Varken (<i>Sus scrofa</i> f. <i>domestica</i>)	2	-	-
Rund (<i>Bos primigenius</i> f. <i>taurus</i>)	-	-	16
Schaap (<i>Ovis ammon</i> f. <i>aries</i>)/geit (<i>Capra aegagrus</i> f. <i>hircus</i>)	5	-	-
Ongedetermineerde zoogdierresten	5	1	9

Tabel 1: Tongeren, Momersstraat: overzicht van de aangetroffen dierlijke resten.

4.5 PLANTAARDIGE RESTEN¹⁶

Enkele monsters werden gecontroleerd op de aanwezigheid van plantaardige resten (tabel 2). Noch de monsters uit de Romeinse periode, noch die uit de middeleeuwen bleken veel resten te bevatten. In enkele monsters werden zeer weinig plantaardige macroresten aangetroffen, de meesten bevatten echter geen plantaardig materiaal. Wel werden in zowat alle monsters onverkoelde resten gevonden, die echter zo goed als zeker als recent, intrusief materiaal kunnen worden bestempeld.

Spoornummer	13	14	5	7	
Aard spoor	beerput	beerput	laag	greppel	
Datering	late- of postME	late- of postME	late- of postME	Romeins	
Inventarisnummer	5	6	8	11	
Werkput	1	1	1	1	
Opmerking					
Densiteit	zw	zw	zw	zw	
Diversiteit	zw	zw	zw	zw	
Bewaring	c/ov	ov/min	c	c	
Conditie	m	s	s	s	
Intrusief	x	x	-	-	
Mogelijke gebruikplanten					
<i>Triticum</i> cf. <i>spelta</i>	x	-	-	-	waarschijnlijk spelt
<i>Triticum</i> sp.	-	-	x	-	tarwe
Cerealia fr.	-	-	-	x	granen
Wilde planten					
<i>Vicia hirsuta/tetrasperma</i>	-	-	x	-	ringelwikke of vierzadige wikke
Indeterminata (min)	-	x	-	-	onbekend gemineraliseerd

Tabel 2: Tongeren, Momersstraat: Overzicht van de aangetroffen plantaardige resten (ME: middeleeuwen; zw: zeer weinig; c: verkoold; ov: onverkoold; min: gemineraliseerd; m: matig; s: slecht).

¹⁶ Onderzoek door Brigitte Cooremans.

5 INTERPRETATIE EN CONCLUSIE

De waarnemingen die op twee percelen aan de Momersstraat 23 te Tongeren gedaan werden resulteerden in een slechts beperkt beeld van de geschiedenis van de site. Bij aankomst op het perceel kon alleen maar een reeds aangelegd vlak schoongemaakt en gedocumenteerd worden. De daarin waargenomen sporen konden niet opgegraven worden. Vondsten werden dan ook niet ingezameld, met uitzondering van het materiaal dat in het schoongemaakte vlak aan de oppervlakte lag. Er kon een onderscheid gemaakt worden tussen een Romeins en een laat- en postmiddeleeuws sporenbestand. Uit de vroeg-Romeinse tijd dateren een laag en enkele uitgravingen (kuilen, paalkuil en greppel) in de noordelijke zone van het terrein. Ten zuiden daarvan strekken zich lagen uit die mogelijk vullingen van de laat-Romeinse stadsgracht zijn. Uit de laat- en postmiddeleeuwse periode dateren leemwinningskuilen in het noordelijk gedeelte van het werkvlak. In het centrale en zuidelijke gedeelte zijn uit die periode beerputten en mogelijk ook een waterput aangetroffen. In combinatie met waarnemingen in het vlak toont het putwandprofiel aan dat het terrein in het verleden verschillende keren afgegraven en opgehoogd werd. Dat was nodig om het van nature hellende terrein voor bebouwing en bewoning geschikt te maken.

Wanneer in de toekomst op aangrenzende percelen een regulier archeologisch onderzoek mogelijk is zal zeker aandacht moeten besteed worden aan de opeenvolging van deze terreinegalisaties. Voor de Romeinse tijd zal bovendien nagegaan moeten worden of de laat-Romeinse stadsgracht, die we bij wijze van hypothese op de site hebben afgebakend, daadwerkelijk in dit gedeelte van de nederzetting werd aangelegd. Voor de laat- en postmiddeleeuwse periode zal ook werk gemaakt moeten worden van een studie van de zwarte laag. Mogelijk bevinden zich daarin ook nog resten van achterkanten van woningen die in die tijd langs de Momersstraat stonden. Aan de straatzijde is de middeleeuwse (en Romeinse) voorgeschiedenis meestal door de aanleg van de jongste kelders vernield, maar aan de achterzijde kunnen nog substantiële resten bewaard zijn.

6 BIBLIOGRAFIE

BAILLIEN H. 1979: *Tongeren van Romeinse civitas tot middeleeuwse stad*, Maaslandse Monografieën 29, Assen.

DERU X. 1996: *La céramique belge dans le Nord de la Gaule. Caractérisation, chronologie, phénomènes culturels et économiques*, Publications d'Histoire de l'Art et d'Archéologie de l'Université Catholique de Louvain LXXXIX, Louvain-la-Neuve.

DE WINTER N. 2015: Bidden tot vier goden, *Ex Situ* 9, 6-9.

LORIDANT F. & MÉNARD R. 2002: Les mortiers dits "de Bavay". Une des productions de Pont-sur-Sambre (Nord), *SFECAG. Actes du Congrès de Bayeux*, Marseille, 431-435.

MERTENS J. 1977: *De laat-Romeinse stadsmuur van Tongeren*, Conspectus MCMLXXVI, *Archaeologia Belgica* 196, 49-54.

REYGEL P. 2014: *Opgraving aan de Wijngaardstraat te Tongeren*, ARON-Rapport 200, Sint-Truiden.

SILVER I.A. 1963: The ageing of domestic animals. In: BROTHWELL D. & HIGGS E. (eds), *Science in Archaeology*, London, 250-268.

STUART P. 1962: *Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen*, Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Supplement 43, Leiden.

VANDERHOEVEN A. & VYNCKIER G. 2006: *Tongeren: Agnetenklooster*. In: CREEMERS G. & VANDERHOEVEN A. (red.), *Archeologische kroniek van Limburg 2002, Limburg – Het Oude Land van Loon* 85, 2, 166-170.

VANDERHOEVEN A. & VYNCKIER G. 2010: *Tongeren: Vermeulenstraat 2*. In: Creemers G. & Vanderhoeven A. (red.), *Archeologische kroniek van Limburg 2007, Limburg – Het Oude Land van Loon* 89, 2, 147-150.

VANDERHOEVEN A., VYNCKIER G., COOREMANS B., ERVYNCK A., LENTACKER A., VAN NEER W. & DE GROOTE K. 2007: Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Mombersstraat te Tongeren (prov. Limburg). Eindverslag 2005, *Relicta* 3, 93-158.

VANDERHOEVEN A., VYNCKIER G., LENTACKER A., ERVYNCK A., VAN NEER W., COOREMANS B., DEFORCE K., VANDENBRUAENE M., VAN HEESCH J. & DE BIE M. 2014: Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Sacramentstraat te Tongeren (Limburg). Eindverslag 1993, *Relicta* 11, 7-161.

VANDERHOEVEN A., VYNCKIER G. & VYNCKIER P. 1992: Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Hondstraat te Tongeren (prov. Limburg). Interimverslag 1989, *Archeologie in Vlaanderen* II, 65-88.

VANDERHOEVEN A., VYNCKIER G., ERVYNCK A., VAN NEER W. & COOREMANS B. 1994: Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Minderbroederstraat te Tongeren (prov. Limburg). Eindverslag 1991, *Archeologie in Vlaanderen* IV, 49-74.

VAN KERCKHOVE J., LEPOT A., BORGERS B. & WILLEMS S. 2014: *Understanding consumption patterns in the civitas Tungrorum through the identification of the 'NOOR 1' ware*, *Rei Cretariae Romanae Favtorvm Acta* 43, Xanten, 173-182.

VYNCKIER G., COOREMANS B., ERVYNCK A. & LENTACKER A. 2016: *Registratie van een toevalsvondst aan de Grote Markt 14-20 te Tongeren (prov. Limburg)*, Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed 43, Brussel.

WILLEMS S. 2005: *Roman pottery in the Tongeren reference collection: mortaria and coarse wares*, VIOE-Rapporten 01, Brussel.

7 BIJLAGEN¹⁷

7.1 SPORENLIJST

7.2 FOTO INVENTARIS

7.3 FOTO'S

¹⁷ De digitale bijlagen van de sporenlijst, de foto-inventaris, de foto's en de vondsten worden bewaard op het Agentschap Onroerend Erfgoed. Foto's kunnen opgevraagd worden via <https://www.onroenderfgoed.be/nl/diensten/archief/>

